

Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/index>

Wad Wangtawantok Nakhon Si Thammarat, Thailand

pp. 348-362

บทความวิจัย

ความเป็นพลวัตของรูปแบบและการใช้ประโยชน์ที่ดินภายใต้การผลิต
แบบเข้มข้น: กรณีศึกษาบ้านแม่บวนเหนือ อำเภอดอยเต่า
จังหวัดเชียงใหม่*

THE DYNAMICS OF MODEL AND LAND USE UNDER INTENSIVE
PRODUCTION: A CASE STUDY OF BAN MAE BUAN NUEA,
DOI TAO DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

พงศธร คำใจหนัก¹Pongsatorn khamjainuk¹¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ลำปาง¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang, Thailand¹Corresponding author E-mail: khamjainuk@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงประวัติศาสตร์ ระหว่างพ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน และ 2) กำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินของบ้านแม่บวนเหนือในด้านกายภาพ สิทธิการถือครองและการผลิตเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้นขึ้น เป็นการศึกษาแบบผสมผสานวิธี มีการใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 112 ครั้วเรือน ร้อยละ 73 ของครั้วเรือนทั้งหมด และใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) รูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงประวัติศาสตร์ในปี พ.ศ. 2552 – 2555 มีการใช้พื้นที่ในการปลูกพืช ได้แก่ ลำไย ข้าวโพด พริกชี้ฟ้า โดยไม่ได้มีการใช้สารเคมี ในปี พ.ศ. 2556 – 2558 มีการเปลี่ยนมาใช้สารเคมี ขุดอ่าง สร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น และในปี พ.ศ. 2559 – ปัจจุบัน การทำการเกษตรเข้าสู่ยุคเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ 2) รูปแบบการใช้ที่ดินส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง การถือครองที่ดินส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์สิทธิทำกิน(สทก.) ร้อยละ 76 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ทำสวนร้อยละ 74 จึงไม่มี

* Received 11 November 2022; Revised 24 December 2022; Accepted 26 December 2022

ผลกระทบต่อหมู่บ้านมากนัก เพราะพื้นที่มีจำกัด ทำให้ไม่มีกลุ่มนายทุนมาซื้อหรือใช้ประโยชน์ แต่มีภาครัฐและเอกชนมาให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรแบบงดการใช้สารเคมี เพราะในพื้นที่มีการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมาก ร้อยละ 74 ของพื้นที่ทั้งหมด ทำให้เกิดปัญหา คือ ดินเสื่อมโทรม คุณภาพของแหล่งน้ำเสื่อมลง วิธีการแก้ปัญหา คือ ลดการใช้สารเคมีและหันมาใช้อินทรีย์วัตถุ ภาครัฐควรกำหนดนโยบายส่งเสริมทางการเกษตร มีการให้ความรู้และแนะนำการใช้ทรัพยากรดินให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

คำสำคัญ: ความเป็นพลวัต, รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน, การผลิตแบบเข้มข้น, บ้านแม่บวนเหนือ, จังหวัดเชียงใหม่

Abstract

The objectives of this research were: 1) to educate the model of historical land use changes from 2009 to present and 2) to determine the land use models of Ban Mae Buan Nuea in terms of physic, rights of land ownership, and a more commercial-intensive production. This was a mixed methods research by using questionnaires on 112 households or 73 % of the all households and using in-depth interviews of the 5 key informants. The study results found that 1) The model of historical land use changes between 2009 and 2012, the land was in use for cultivation of crops such as longan, maize, and chili without the use of chemicals. Later, in 2013 to 2015 chemicals were used, a pond was dug for water storage, and more houses were built. From 2016 to present, the farming model has fully entered the commercial agriculture. 2) The land use models, most of villagers had their own land for farming. In terms of land ownerships, most of villagers had title deeds or permits of the formal recognition of community usage rights in forest areas for 76 % of all lands. The cultivation area was 74% of all lands because the villagers had limited lands so rarely affected the village. There was no group of capitalists who bought or used the lands. However, there were government and private sectors that helped to provide knowledge about chemicals-free agriculture, the large amounts of chemicals and chemical fertilized were used for 74 % of all cultivation areas. Hence, it caused soil deterioration and the deteriorated quality of water. The solutions were to reduce the use of chemicals and to use organic matter. The government sector should formulate an agricultural extension policy. Knowledge and advices on the use of soil resources should be provided appropriately and maximum benefit.

Keywords: Dynamic, Model of Land Use, Intensive Production, Ban Mae Buan Nuea, Chiang Mai Province

บทนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบันทรัพยากรที่ดินเกิดอาการที่บ่งบอกถึงความไม่ยั่งยืน ได้แก่ 1) อาการด้านการเสื่อมโทรมที่ดินเพิ่มสูงขึ้น ได้แก่ การชะล้างพังทลายของดิน การสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน การแปรสภาพเป็นทะเลทรายและมลพิษ 2) อาการด้านผลผลิตทางการเกษตรมีแนวโน้มลดลง ได้แก่ การขาดแคลนอาหาร น้ำ และพลังงาน และ 3) อาการด้านการแข่งขันในเพิ่มขึ้น เป็นอาการที่สังเกตได้จากการดำรงชีวิตของมนุษย์ ปรากฏให้เห็นสภาวะความยากจนและการสูญเสียจากภัยธรรมชาติ ความขัดแย้งในชุมชนหรือกลุ่มผู้ใช้ที่ดิน โดยสาเหตุของอาการต่าง ๆ และสิ่งที่ปรากฏทั้ง ทางกายภาพและการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้น มาจากการจัดการทรัพยากรที่ดินไม่มีประสิทธิภาพและการเปลี่ยนแปลงสภาวะต่าง ๆ ของโลก (ศักดิ์ชัย เอกอินทุมาศ และคณะ, 2557) การเร่งพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาการใช้พื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับเกษตรกรรมไปเป็นพื้นที่เพื่ออุตสาหกรรมมากมาย รวมทั้งพื้นที่เกษตรกรรมใกล้เคียงก็อาจได้รับผลกระทบจากมลพิษอุตสาหกรรมที่ปล่อยออกมาอีกด้วยโดยเฉพาะการผลิตทางการเกษตรที่เปลี่ยนแปลงจากแบบยังชีพมาสู่แบบการค้า ทำให้รูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตรเปลี่ยนไปจากรูปแบบเกษตรแบบยังชีพที่เคยทำการเพาะปลูก ในบางฤดูและปลูกพืช หลากหลายชนิดเพียงเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนมาเป็นรูปแบบเกษตรแบบการค้าที่มีการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น มีการทำการเกษตรแบบไร่นาขนาดใหญ่ และเน้นการปลูกพืชเฉพาะอย่าง (สมพร สง่าวงศ์, 2552) ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมตามมาหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาต่อเนื่องที่เกิดจากการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่ เช่น ปัญหาการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ปัญหาดินเค็ม ปัญหาน้ำท่วม และปัญหาผลผลิตตกต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ เป็นต้น พื้นที่ที่ใช้ในการเกษตร มีศักยภาพในการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละกิจการแตกต่างกัน (สมพร สง่าวงศ์, 2552) ดังนั้นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมากคือ การเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตรกรรมจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์แบบเข้มข้น

สภาพพื้นที่บ้านแม่บวนเหนือ เป็นที่ราบตามหุบเขาอยู่ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำของลำน้ำย่อยหลายสาย ซึ่งเป็นต้นน้ำของลำน้ำแม่ต๋อบที่ไหลลงลำน้ำแม่หาด (ลุ่มน้ำปิงตอนบนฝั่งซ้าย) ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของอำเภอดอยเต่าที่นำมาใช้ในภาคการเกษตร ปัจจุบันบ้านแม่บวนเหนือมีพื้นที่การเกษตร ประมาณ 3,500 ไร่และมีจำนวนประชากรทั้งหมด 531 คน (พิชิต สุทธิภิภาโส, 2555) สำหรับประวัติการใช้พื้นที่ดินของบ้านบวนเหนือ นั้น คือ เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.

2450 โดยนายปันเป็นผู้บุกเบิกเป็นคนแรกจากการเข้าป่ามาล่าสัตว์ และได้มาพบเจอพื้นที่ที่เป็นบ้านแม่บวนเหนือในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่เดิมที่นายปันอาศัยนั้นขาดพื้นที่ทำกิน เลยตัดสินใจที่พาครอบครัวมาย้ายมาปักหลักปักฐานอยู่ที่ในพื้นที่บ้านแม่บวนในปัจจุบัน หลังจากที่ได้พากันอพยพมาก็ได้ทำการสร้างที่อยู่อาศัย ในตอนนั้นมีเพียงแค่ 3 ครอบครัว โดยช่วงแรกที่ได้เข้ามาสร้างที่อยู่อาศัยเท่านั้นยังไม่ได้มีการทำการเกษตรแต่อย่างใด เพราะว่ายังไม่ได้มีการถางพื้นที่ป่าอย่างเป็นรูปธรรม (สถิต วัชรกิตติ, 2521) ต่อมาในปี 2455 ก็ได้มีคนจากบ้านเกาะหลวง บ้านจั่วสูง บ้านดอยเต่า บ้านห้วยหละ ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม และได้มีการใช้ที่ดินในการสร้างที่อยู่อาศัยมากขึ้นกว่าเดิม ในปี พ.ศ. 2465 ได้เริ่มทำการเพาะปลูกผลิตผลทางการเกษตรที่ใช้น้ำมาเลี้ยงชีพ นั่นก็คือ ข้าว และมีการถางพื้นที่ป่าในการนำมาใช้ในการปลูกข้าวของแต่ละครอบครัว เนื่องจากเวลานั้นบ้านแม่บวนและบ้านแม่ต๋อบยังรวมกันบ้านเรือนที่สร้างนั้นค่อนข้างที่จะห่างกันมาก และในเวลาต่อมาก็ได้มีการนำพืชทางการเกษตรมาปลูกเพิ่มเติมจากข้าว อาทิเช่น ถั่ว และงา และในช่วงเวลานั้นยังไม่ได้มีการปลูกพืชเพื่อเศรษฐกิจ (พิชิต สุทธิภิภาโส, 2555) ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 ก็ได้มีการแยกตัวของบ้านแม่ต๋อบออกไปแล้วในปี พ.ศ. 2515 เริ่มต้นการนำพืชทางการเกษตรเพื่อการค้าเข้ามาเพาะปลูก ในช่วงเวลานี้ก็ได้มีการนำพืชที่สามารถนำผลผลิตไปขายหรือบริโภคได้เข้ามาปลูกเพิ่มขึ้น อาทิเช่น ลำไย และพริก ที่ได้นำเข้ามาปลูกในหมู่บ้านแม่บวนแห่งนี้ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ผู้คนในหมู่บ้าน แต่สินค้าหลักของหมู่บ้านสมัยนั้นก็จะยังเป็นของป่าเสียมากกว่า เนื่องจากลำไย และพริกที่นำมาปลูกในพื้นที่นี้ต้องใช้เวลาในการเจริญเติบโตที่ยาวนานและยังเป็นลำไยที่ต้องใช้เวลาที่นานกว่าในการเติบโต และผลิดอกออกผลได้ ดังนั้นตั้งแต่ ปี พ.ศ.2515 เป็นต้นมา เดิมจากการทำเกษตรเพื่อยังชีพเริ่มสู่เกษตรเพื่อการค้า หลังจากที่มีการนำลำไยและพริกเข้ามาปลูกในหมู่บ้านแม่บวนแห่งนี้ ก็ได้เริ่มมีการจับจองที่ดินที่จะใช้ในการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นลำไย พริก รวมถึง ข้าวไร่ และถั่วที่มีการเพาะปลูกในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ จึงทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินในการตั้งถิ่นฐานมากขึ้น และการขยายพื้นที่ทางการเกษตรก็มีพื้นที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม โดยชาวบ้านหันไปทำการเกษตรที่ทำให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรที่สามารถนำไปจำหน่ายได้เพิ่มมากขึ้น (สมเจตน์ จันทวัฒน์, 2526) ในปี พ.ศ. 2525 ก็ได้มีการนำพืชต่างถิ่นเข้ามาเพาะปลูก เช่น ข้าวโพด หอมแดง และมันสำปะหลัง ทำให้มีการขยายพื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มขึ้นไปอีก หลังจากที่ได้มีการปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดก็ได้มีการใช้สารเคมี และส่งผลกระทบต่อชาวบ้านเป็นอย่างมากนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านก็มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตในระบบเกษตรเชิงพาณิชย์แบบเข้มข้น (พิชิต สุทธิภิภาโส, 2555)

สำหรับในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน สรุปการใช้ประโยชน์ที่ดิน มี 4 แบบได้แก่ 1) การใช้ที่ดินป่าไม้ เพื่อสนองประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่มนุษย์ 2) การใช้ที่ดินเกษตร เพื่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีการแบ่งประเภทการใช้ที่ดินเป็น 4 ประเภท ที่ไร่ ที่

ปลูกผลไม้ สวนผัก และที่เลี้ยงสัตว์และแบ่งชั้นความเหมาะสมในการเกษตรกรรมออกตามชนิดหรือกลุ่มของพืชเศรษฐกิจ คือ ข้าว พืชไร่ และพืชทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เฉพาะอย่าง 3) การใช้ที่ดินเมืองและชุมชน และ 4) การใช้ที่ดินเป็นแหล่งอุตสาหกรรม ส่วนผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน คือ 1) การใช้ประโยชน์ที่ดินจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันขึ้นอยู่กับรูปแบบและความหนักเบาของการใช้ประโยชน์จากที่ดิน รวมทั้งวิธีการจัดการ 2) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่แตกต่างกันก็สามารถทำให้เกิดผลกระทบในรูปแบบเดียวกันได้ 3) การใช้ประโยชน์ที่ดินหลายรูปแบบได้รับผลกระทบเหมือนกันจากการเกิดกร่อนดินและการตกตะกอนดิน มักจะพบในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินมากกว่าในพื้นที่ป่าธรรมชาติ (ดรรรชนี เอมพันธ์, 2531) ต่อมาในช่วงระหว่างการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่า 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการใช้ที่ดินการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร คือปัจจัยทางด้านกายภาพ ที่มีอิทธิพลต่อการเกษตรประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ ลักษณะ ดิน ความลาดชันและความสูงต่ำของภูมิประเทศ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อรูปแบบการใช้ที่ดิน ในการเกษตรบนที่สูงนั้น ปัจจัยทางด้านสังคม - วัฒนธรรม ประเพณีวัฒนธรรมก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ที่ดินประการหนึ่ง ระบบการถือครองที่ดินนั้นจะมีผล โดยตรงต่อปริมาณของผลผลิต โครงสร้างของขนาดพื้นที่ และรูปแบบการใช้ที่ดิน การที่ครอบครัวยุติในสายตระกูลดั้งเดิมของชุมชนมักจะมีพื้นที่ถือครองที่มีความเหมาะสมในการใช้ที่ดิน มากกว่าครอบครัวที่เพิ่งอพยพเข้ามาอาศัยในชุมชน เนื่องจากบรรพบุรุษได้จับจองหรือบุกเบิกพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการเพาะปลูกไว้ก่อนแล้ว 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านที่ดิน แรงงาน และเงินทุน จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ส่วนปัจจัยตลาดจะมีความสำคัญในส่วนที่รองรับผลผลิต และปัจจัยทางด้านการเมืองและนโยบาย ในประเทศไทยมีนโยบายสาธารณะที่ประกาศใช้เพื่อที่จะอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ เช่น พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2481 พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 นโยบายการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นในช่วง พ.ศ.2500 - 2520 นโยบายป่าไม้แห่งชาติปี พ.ศ.2528 เป็นต้น ซึ่งนโยบายเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลังเป็นอย่างมากระหว่างคนท้องถิ่นกับรัฐหรือผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง (อุดมพงษ์ ดวงประยงค์, 2557) ดังนั้นในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่าผลของการทำการเกษตรแบบใช้สารเคมีสังเคราะห์ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมาก คือ 1) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมและปัญหาการระบาดของโรคและแมลง 2) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ พบว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรแผนใหม่จำนวนมากประสบปัญหาภาวะขาดทุน และหนี้สิน เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ 3) ผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาการได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกายของเกษตรกรผู้ใช้ และยังมีสารพิษตกค้างใน

ผลผลิตทางการเกษตรอีกด้วย 4) ผลกระทบต่อวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย ทำลายฐานการเกษตรแบบยังชีพของเกษตรกร ทำลายระบบสังคมของชุมชน และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดที่มีต่อภูมิปัญญาพื้นบ้าน (อุดมพงษ์ ตวงประยงค์, 2557)

ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีประเด็นหรือคำถามในการวิจัย คือ ภายใต้ข้อจำกัดด้านที่ดินที่มีความแตกต่างในด้านการเข้าถึงที่ดินในด้านสภาพกายภาพ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่แตกต่างกันอย่างไร ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2552 - ปัจจุบัน และหากมีความบีบคั้นเรื่องการผลิตเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้นขึ้น ชาวบ้านจะมีพลวัตรหรือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน ที่สัมพันธ์ระหว่างสภาพกายภาพ ความสามารถในการผลิต และสิทธิการถือครองที่แตกต่างกันอย่างไร จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง ความเป็นพลวัตรของรูปแบบและการใช้ประโยชน์ที่ดินภายใต้การผลิตแบบเข้มข้น กรณีศึกษาบ้านแม่บวนเหนือ อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาหาและกำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินของบ้านแม่บวนเหนือ รวมทั้งปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิทธิในการถือครองพื้นที่เกษตรกรรม และความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยมีประเด็นที่สนใจศึกษา คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันที่เกิดขึ้นจากเศรษฐกิจแบบเข้มข้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงประวัติศาสตร์ ระหว่าง พ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน
2. เพื่อกำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินของบ้านแม่บวนเหนือในด้านสภาพทางกายภาพ สิทธิในการถือครองที่ดิน และรูปแบบการผลิตที่มีผลมาจากการผลิตเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้นขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอนดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้การสำรวจ (Survey) ด้วยแบบสอบถาม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview)
2. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากร ได้แก่ ผู้ที่อาศัยในพื้นที่บ้านแม่บวนเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาจำนวน 155 ครัวเรือน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive หรือ Judgmental Sampling) แต่ด้วยความจำกัดด้านประชากรที่ต้องไปประกอบอาชีพข้างนอกพื้นที่หรือการย้ายถิ่นฐาน ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนของครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านแม่บวนเหนือ โดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane ที่มีการกำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ 95 และให้

ค่าประมาณความผิดพลาดที่ยอมรับได้ไม่เกิน ± 0.05 จึงได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 112 ครั้วเรือน กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวคิดเป็นร้อยละ 73 ของครัวเรือนทั้งหมด และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการชุมชน ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการชุมชน จำนวน 2 คน และ ปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาเป็นเวลานาน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 5 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิจัยเชิงปริมาณ มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานและรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน และผลของการใช้ที่ดิน 2) แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการที่ได้จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการให้ข้อมูลได้อย่างเต็มที่ การวิจัยเชิงคุณภาพมีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นผู้ให้สัมภาษณ์สาเหตุในการเปลี่ยนแปลงการทำเกษตร พืชเศรษฐกิจที่เข้ามาในพื้นที่และกลุ่มนายทุน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

4.1 วิธีเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การเก็บข้อมูลจากคนจำนวนมากด้วยแบบสอบถาม คำถามในแบบสอบถามจึงจำเป็นต้องมีความชัดเจน

4.2 วิธีเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากการศึกษาหนังสือ เอกสารงานวิจัย บทความ วารสาร ที่เกี่ยวข้อง

4.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบฟอร์ม เพื่อเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของที่ดิน ความเป็นมาของชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย สำหรับการวิจัยครั้งนี้ มีการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

5.1 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

5.2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนนำข้อมูลมาวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบของรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในมิติต่าง ๆ รวมถึงการจัดการรูปแบบที่ดินในลักษณะ ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างยั่งยืน โดยนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

5.3 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการแจกแจงความถี่ (Frequency) และทำให้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการนำเสนอในประเด็นที่เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดการวิจัย ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ มีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนาได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และ ค่าเฉลี่ย สำหรับการวิเคราะห์เกี่ยวกับสำหรับการวิเคราะห์เกี่ยวกับมูลค่าการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 68.75 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัว มีช่วงอายุ 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.5 แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน มีระดับการศึกษา ป.4/ป.6 หรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 57 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 93.7 มีสถานภาพสมภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 83.9 และมีรายได้อยู่ระหว่าง 30,000 – 50,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 51.7

ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวอยู่ 2 – 4 คน คิดเป็นร้อยละ 81.2 โดยพบว่าประชากรบ้านแม่บวนเหนือไม่เคยย้ายที่อยู่ โดยอาศัยอยู่มามากกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 97.3 มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดินเอกสารสิทธิ์สิทธิทำกิน (สทก.) คิดเป็นร้อยละ 75.9 และมีการปลูกพืชสวน คิดเป็นร้อยละ 74.06

2. รูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างพ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน

มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินสามารถแบ่งออก 3 ช่วง ดังนี้ คือ

2.1 ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลง

ก่อน ปี พ.ศ. 2555 เกษตรกรมีการใช้พื้นที่ในการปลูกพืชไร่พืชสวน ได้แก่ ลำไย ข้าวโพด พริกชี้ฟ้าและอื่น ๆ โดยไม่ได้มีการใช้สารเคมีเข้ามามีส่วนร่วมในการทำการเกษตร เกษตรกรในหมู่บ้านใช้เพียงปุ๋ยคอกหรืออินทรีย์วัตถุเท่านั้นในการทำการเกษตร หรือที่เรียกว่าเกษตรอินทรีย์

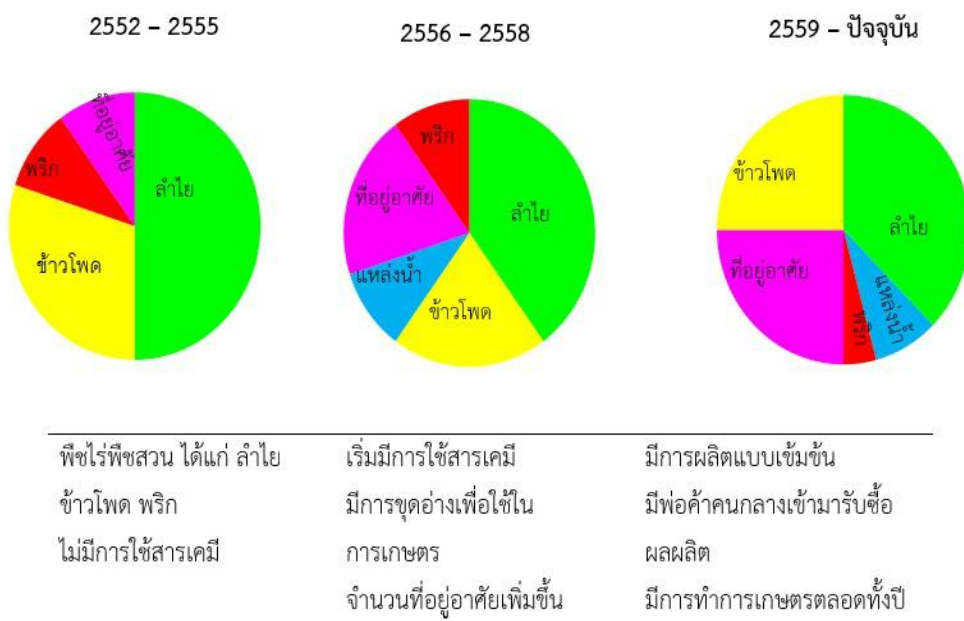
2.2 ช่วงระหว่างการเปลี่ยนแปลง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2558 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตร จากที่เคยปลูกพืชแบบธรรมชาติไม่ใช้สารเคมี ก็เริ่มเปลี่ยนมาใช้สารเคมีประกอบกับการทำการเกษตร เนื่องจากมีการผลิตผลผลิตตลอดทั้งปี และพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้านก็คือ ลำไย ที่ต้องมีการใช้สารเคมี เข้ามาประกอบในการผลิตผลผลิต มีการใช้ที่ดินในการขุดอ่างเพื่อสร้างแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการทำการเกษตร และมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น

2.3 ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลง

ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2559 – ปัจจุบัน รูปแบบการทำการเกษตรของบ้านแม่บวนเหนือได้เข้าสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผลผลิตทางการเกษตร และทำให้เกิดการผลิตแบบเข้มข้นมากขึ้นและมีการใช้สารเคมีที่มากกว่าเดิมและมีการทำการเกษตรตลอดทั้งปี

Time line การใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านแม่บวนเหนือ

ภาพที่ 1 Time Line การใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านแม่บวนเหนือ

3. กำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินของบ้านแม่บวนเหนือในด้านสภาพทางกายภาพ สิทธิในการถือครองที่ดิน และรูปแบบการผลิต ที่มีผลมาจากการผลิตเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้น โดยสรุปพบว่า สภาพพื้นที่บริเวณบ้านแม่บวนเหนือไม่เคยถูกน้ำท่วม โดยมีแหล่งน้ำที่อยู่ในพื้นที่ทางการเกษตร คือ ลำน้ำห้วยหก ซึ่งห่างจากพื้นที่ทางการเกษตร ประมาณ 3 กิโลเมตร และลักษณะดินในบ้านแม่บวนนั้น เป็นดินเหนียว ซึ่งพฤติกรรมการทำการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่จะใส่สารลำไยในช่วงเดือน พ.ค. – พ.ย. ส่วนลำไยนอกฤดูกลานั้น จะเริ่มใส่สารเคมี ในช่วงเดือน พ.ย. – พ.ค. มีการทำลำไยตลอดทั้งปี ซึ่งพบว่าค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรนั้น ลำไยมีค่าใช้จ่ายที่สูง ทั้งค่าน้ำมันที่ใช้ในการสูบน้ำ เฉลี่ย 8,552 บาท ค่าปุ๋ยเฉลี่ย 13,589 บาท ค่ายาเคมีเฉลี่ย 14,931 บาท ค่าแรงงานเฉลี่ย 5,696 บาท ส่วนผลผลิตที่ออกมาจะมีพ่อค้าคนกลาง

มารับซื้อในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ทำให้พบว่ามีหนี้สิน โดยหนี้สินส่วนใหญ่หนี้ก็มาจากสหกรณ์การเกษตรรอยเต่า เพื่อนำมาเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการทำ การเกษตร ในบ้านแม่บวนเหนือไม่เคยย้ายที่อยู่อาศัย อยู่มามากกว่า 30 ปี และมีที่ดินทำกิน เป็นของตนเอง ส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดินเอกสารสิทธิ์สิทธิทำกิน(สทก.) และมีการปลูกพืช สวน ก็คือลำไย เป็นพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้าน พืชเศรษฐกิจที่นำเข้ามาปลูกในหมู่บ้าน ก็มี ข้าวโพด หอมแดง พริกชี้ฟ้า ที่มีการนำเข้ามาปลูกในหมู่บ้าน เพื่อนำมาเป็นทางเลือกหรือเพิ่ม รายได้ให้แก่คนในหมู่บ้าน แต่พืชเศรษฐกิจเหล่านี้ไม่ค่อยส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านมากนัก เนื่องมาจากในหมู่บ้านมีพื้นที่เพาะปลูกที่มีจำนวนจำกัด และมีการปลูกลำไยเป็นหลักอยู่แล้ว จึงให้พืชเศรษฐกิจที่เข้ามาเพิ่มเติมขึ้นไม่ค่อยมีผลกระทบต่อหมู่บ้านมากนัก โดยการนำเข้ามา ของพืชเศรษฐกิจนั้นมาจากการติดต่อข่าวสารจากสังคมภายนอก จึงมีการนำเอาปลูกเศรษฐกิจ เข้ามาทดลองปลูกในหมู่บ้าน เมื่อมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจึงเกิดการแพร่กระจาย และเพิ่มจำนวนการ ปลูกมากขึ้น รวมทั้งในหมู่บ้านไม่มีกลุ่มนายทุนที่มาติดต่อซื้อหรือใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้าน เพราะพื้นที่ในหมู่บ้านมีจำนวนจำกัด อีกทั้งในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์เพียงแค่สิทธิทำ กิน ไม่สามารถซื้อขายให้กับคนอื่นได้ แต่ก็จะมีภาครัฐและภาคเอกชนที่ค่อยเข้ามาช่วยในการ ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรทั้งการใช้สารเคมี เพื่อแก้ปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม

รูปแบบการทำการเกษตรของบ้านแม่บวนเหนือ เป็นแบบเกษตรเคมี คือใช้สารเคมีใน การทำการเกษตร เนื่องจากพื้นที่ทางการเกษตรได้รับความเสียหายจากหนอน แมลง ดั้ว โรค พุ่มไม้กวาด หรือวัชพืชอื่น ๆ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการควบคุมและกำจัด ศัตรูพืช เป็นจำนวนมาก รวมทั้งใช้ปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร เพื่อต้องการผลผลิตที่มากที่จะ สามารถนำไปขายและชดใช้หนี้สินที่กู้ยืมมาทำการเกษตร เป็นไปตามสมมุติฐาน ซึ่งจาก สมัยก่อนที่เคยทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมีก็ได้เปลี่ยนมาเป็นการใช้สารเคมีหรือการ เกษตรแบบเข้มข้น ทำให้ปัญหาหลักที่พบคือ ปัญหาดินเสื่อมโทรม ดินแข็งกระด้าง ปัญหา คุณภาพของแหล่งน้ำ จากการใช้สารเคมีเข้ามาใช้กับการทำการเกษตรที่มากเกินไป โดยมี วิธีการแก้ปัญหา คือ การลดการใช้สารเคมีและหันมาใช้อินทรีย์วัตถุเป็นหลักในการทำ การเกษตร

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. จากการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงประวัติศาสตร์ ระหว่างพ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน สามารถสรุปได้ว่า พ.ศ. 2552 – พ.ศ. 2555 มีการใช้พื้นที่ในการ ปลูกพืชไร่พืชสวน ได้แก่ ลำไย ข้าวโพด พริกชี้ฟ้าและอื่น ๆ โดยไม่ได้มีการใช้สารเคมีเข้ามามี ส่วนร่วมในการทำการเกษตร เกษตรกรในหมู่บ้านใช้เพียงปุ๋ยคอกหรืออินทรีย์วัตถุเท่านั้น เรียกว่าเกษตรอินทรีย์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2558 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการทำ

การเกษตร จากที่เคยปลูกพืชแบบธรรมชาติไม่ใช้สารเคมี ก็เริ่มเปลี่ยนมาใช้สารเคมีประกอบกับการทำการเกษตร เนื่องจากการผลิตผลผลิตตลอดทั้งปี และพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้านก็คือ ลำไย ได้มีการใช้ที่ดินในการขุดอ่างเพื่อสร้างแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการทำการเกษตร และมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น และในปี พ.ศ. 2559 – ปัจจุบัน รูปแบบการทำการเกษตรของบ้านแม่บวนเหนือได้เข้าสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผลผลิตทางการเกษตรและทำให้เกิดการผลิตแบบเข้มข้นมากขึ้นและมีการใช้สารเคมีที่มากกว่าเดิม และมีการทำการเกษตรตลอดทั้งปี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพร สง่าวงศ์ ได้กล่าวว่า การขยายตัวของเมืองเชียงใหม่อย่างรวดเร็วเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและสิ่งปกคลุมดิน การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาเส้นทางการคมนาคมขนส่ง และการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร เป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมเป็นอย่างมาก ซึ่งพบว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทุกประเภทตามช่วงเวลา (สมพร สง่าวงศ์, 2552)

2. จากการศึกษากำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินของบ้านแม่บวนเหนือในด้านสภาพทางกายภาพ สิทธิในการถือครองที่ดิน และรูปแบบการผลิตที่มีผลมาจากการผลิตเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้นขึ้นในชุมชนบ้านแม่บวนเหนือ ตำบลโป่งทุ่ง อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย เป็นหัวหน้าครอบครัวที่อยู่ในวัยกลางคน มีช่วงอายุ 41 – 50 ปี มีระดับการศึกษา ป.4/ป.6 หรือเทียบเท่า และประกอบอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก มีสถานภาพสมรสสมรส ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว อยู่ 2 - 4 คนเป็นครอบครัวขนาดเล็ก เมื่อลูกมีครอบครัวก็จะแยกครอบครัวไปอยู่ที่อื่น แต่ก็อาจยังมีการช่วยเหลือกันระหว่างครอบครัวของพ่อแม่และลูกตามลักษณะของการอุปถัมภ์ และมีรายได้อยู่ระหว่าง 30,000 – 50,000 บาท/ปี จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร มีระดับการศึกษาเพียงภาคบังคับเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับ คำกล่าวของ ปัญญา หิรัญศรีมี ที่กล่าวว่า “ในชนบทโดยทั่วไปแล้วประชาชนจะมีความศึกษาอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากทุกคนถือว่าอาชีพนั้นสำคัญต้องทำไร่นาจึงจะมีกิน จึงไม่ได้ใส่ใจกับการศึกษามากนัก ประกอบกับขาดทุนทรัพย์และการเดินทางไกลจากบ้านและโรงเรียน จึงขาดแรงจูงใจในการเข้าเรียนของชาวชนบท อีกทั้งผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อปีค่อนข้างต่ำ ซึ่งรายได้ดังกล่าวเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับค่าครองชีพที่สูงมาก และจะเห็นว่ามีความได้ต่อปีค่อนข้างแตกต่างกัน เนื่องจากรายได้ที่สำรวจเป็นรายได้รวมจากกิจกรรมต่าง ๆ” (ปัญญา หิรัญศรีมี, 2539) บริเวณบ้านแม่บวนเหนือไม่เคยถูกน้ำท่วม มีแหล่งน้ำที่อยู่ในพื้นที่ทางการเกษตร มีแหล่งน้ำห่างจากพื้นที่ทำการเกษตรคือ ลำน้ำห้วยหก ซึ่งห่างจากพื้นที่ทางการเกษตร ประมาณ 3 กิโลเมตร ลักษณะดินในบ้านแม่บวนนั้น เป็นลักษณะดินเหนียว ปฏิทินการทำการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่จะใส่

สารลำไยในช่วงเดือน พ.ค. – พ.ย. ส่วนลำไยนอกฤดูกาลนั้น จะเริ่มใส่สารในช่วงเดือน พ.ย. – พ.ค. มีการทำลำไยตลอดทั้งปี นอกจากมีการปลูกพืชสวนคือลำไย เป็นอาชีพหลักแล้ว ผู้ตอบแบบสอบถามยังเลือกปลูกพืชไร่ คือข้าวโพด เป็นลำดับรองลงมา ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากเห็นว่าง่ายต่อการดูแลรักษา สภาพพื้นที่เหมาะสมและให้ผลตอบแทนสูง ซึ่งสอดคล้องกับ กรมส่งเสริมการเกษตร ที่ระบุว่า “เกษตรกรควรใช้ประโยชน์จากพื้นที่และแหล่งน้ำที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการปลูกพืชอายุสั้นเพื่อทำรายได้ให้แก่ครอบครัว พืชที่แนะนำให้ปลูกคือ ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดฝักอ่อน ถั่วงอก ถั่วเหลือง ฯลฯ” ซึ่งพบว่าค่าใช้จ่ายในการทำเกษตรนั้น ลำไยมีค่าใช้จ่ายที่สูง ทั้งค่าน้ำมันที่ใช้ในการสูบน้ำ เฉลี่ย 8,552 บาท ค่าปุ๋ยเฉลี่ย 13,589 บาท ค่ายาเคมีเฉลี่ย 14,931 บาท ค่าแรงงานเฉลี่ย 5,696 บาท ส่วนผลผลิตที่ออกมาจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อในหมู่บ้าน โดยประชากรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ทำให้พบว่าประชากรส่วนใหญ่มีหนี้สิน โดยหนี้สินส่วนใหญ่นั้นก็มาจากสหกรณ์การเกษตรโดยเต้าเพื่อนำมาเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการทำเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2543) ซึ่งสอดคล้องกับ อานัฐ ตันโช ที่ระบุว่า “เกษตรกรที่ทำการเกษตรแผนใหม่จำนวนมากประสบปัญหาภาวะขาดทุน และหนี้สิน เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ เนื่องมาจากต้นทุนการผลิตที่สูงและราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ในประเทศไทยการพัฒนาการเกษตรแผนใหม่กลับเป็นการผลักดันให้เกษตรกรต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของบริษัท เนื่องจากต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีต่าง ๆ จากบริษัท ไม่ว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย หรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นการทำการเกษตรที่ถูกผูกขาดจากบริษัทขนาดใหญ่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการทำเกษตรแผนใหม่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่บริษัทเอกชนขนาดใหญ่มากกว่าเกษตรกรที่แท้จริง” (อานัฐ ตันโช, 2550) พบว่าประชากรบ้านแม่บวนเหนือไม่เคยย้ายที่อยู่ โดยอาศัยอยู่มากกว่า 30 ปี มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดินเอกสารสิทธิ์ สทก. และมีการปลูกพืชสวน ก็คือลำไยเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของหมู่บ้าน โดยรูปแบบการทำการเกษตรของบ้านแม่บวนเหนือ เป็นแบบเกษตรเคมี คือใช้สารเคมีในการทำการเกษตร เนื่องจากพื้นที่ทางการเกษตรได้รับความเสียหายจากหนอน แมลง ตัวงู โรคพุ่มไม้กวาด หรือวัชพืชอื่น ๆ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการควบคุมและกำจัดศัตรูพืช เป็นจำนวนมาก รวมทั้งใช้ปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร เพื่อต้องการผลผลิตที่มากที่จะสามารถนำไปขายและชดเชยหนี้สินที่กู้ออกมาทำการเกษตร ซึ่งจากสมัยก่อนที่เคยทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมีก็ได้เปลี่ยนมาเป็นการใช้สารเคมีหรือการเกษตรแบบเข้มข้น และทำให้เกิดปัญหาหลัก ๆ ก็คือ ปัญหาดินเสื่อมโทรม ดินแข็งกระด้าง ปัญหาคุณภาพของแหล่งน้ำ จากการใช้สารเคมีเข้ามาใช้กับการทำการเกษตรที่มากเกินไป และมีวิธีการแก้ปัญหา คือ การลดการใช้สารเคมีและหันมาใช้อินทรีย์วัตถุเป็นหลักในการทำเกษตร ส่วนพืชเศรษฐกิจที่นำเข้ามาปลูกในหมู่บ้าน ก็มีข้าวโพด หอมแดง พริกชี้ฟ้า ที่มีการนำเข้ามาปลูกในหมู่บ้าน เพื่อนำมาเป็นทางเลือกหรือเพิ่มรายได้ให้แก่คนในหมู่บ้าน แต่พืชเศรษฐกิจเหล่านี้ไม่ค่อยส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านมากนัก เนื่องจากในหมู่บ้านมีพื้นที่เพาะปลูก

ที่มีจำนวนจำกัด และมีการปลูกลำไยเป็นหลักอยู่แล้ว จึงให้พืชเศรษฐกิจที่เข้ามาเพิ่มเติมนั้นไม่ค่อยมีผลกระทบต่อหมู่บ้านมากนัก โดยการนำเข้ามาของพืชเศรษฐกิจนั้นมาจากการติดต่อข่าวสารจากสังคมภายนอก จึงมีการนำเอาปลูกเศรษฐกิจเข้ามาทดลองปลูกในหมู่บ้าน เมื่อมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจึงเกิดการแพร่กระจาย และเพิ่มจำนวนการปลูกมากขึ้น ในหมู่บ้านไม่มีกลุ่มนายทุนที่มาติดต่อซื้อหรือใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้าน เพราะพื้นที่ในหมู่บ้านมีจำนวนจำกัด อีกทั้งในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์เพียงแค่สิทธิ์ทำกิน ไม่สามารถซื้อขายให้กับคนอื่นได้ แต่ก็มีภาครัฐและภาคเอกชนที่ค่อยเข้ามาช่วยในการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรทั้งการใช้สารเคมี เพื่อแก้ปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชาภรณ์ พรหมณะ ได้ระบุว่า ระบบการเกษตรแบบผสมผสานมีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อเกษตรกร โดยต้องมีการวางรูปแบบและดำเนินการ โดยให้ความสำคัญเชิงกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ระบบการเกษตรแบบผสมผสานนี้มีการผสมผสานต่อเนื่องเกื้อกูลกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง (วิชาภรณ์ พรหมณะ, 2550)

องค์ความรู้ใหม่

สิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรนั้นเมื่อพิจารณาจากปฏิบัติการของคนในชุมชนบ้านแม่บวนเหนือพบว่าไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง หากแต่มีการปรับเปลี่ยนอย่างมีพลวัตโดยเฉพาะเมื่อเงื่อนไขของระบบนิเวศและความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนไปดังเช่นภายใต้บริบทของการอนุรักษ์ที่มีการแย่งชิงทรัพยากรอย่างรุนแรงในปัจจุบันชาวบ้านยังคงได้รับการกระทำอย่างไร้ความชอบธรรม ซึ่งได้กัดกินสิทธิการใช้ของชุมชนอย่างเบ็ดเสร็จยิ่งกว่านั้นยังทำให้ระบบสิทธิของชุมชนที่มีอยู่หลากหลายถูกทำลายลงอย่างไม่เห็นคุณค่าทำให้ชุมชนต้องต่อรองด้วยการอ้างสิทธิแบบจารีตประเพณีในฐานะเป็นสิทธิชุมชนเข้าไปจัดการทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า 1) การศึกษาหารูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงประวัติศาสตร์ ระหว่างพ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน พบว่าใน ปี พ.ศ. 2552 – พ.ศ. 2555 มีการใช้พื้นที่ในการปลูกพืชไร่พืชสวน ได้แก่ ลำไย ข้าวโพด พริกชี้ฟ้าและอื่น ๆ โดยไม่ได้มีการใช้สารเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2558 พืชเศรษฐกิจหลักก็คือลำไยและได้มีการเปลี่ยนแปลงเริ่มมีการใช้สารเคมีประกอบกับการทำการเกษตร และในปี พ.ศ. 2559 – ปัจจุบัน รูปแบบการทำการเกษตรได้เข้าสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบสำหรับ 2) กำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินของบ้านแม่บวนเหนือในด้านสภาพทางกายภาพ สิทธิในการถือครองที่ดิน และรูปแบบการผลิตที่มีผลมาจากการผลิตเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้น พบว่า สภาพ

พื้นที่บริเวณบ้านแม่บวนเหนือไม่เคยถูกน้ำท่วม มีลำน้ำหลัก คือ ห้วยหก ซึ่งห่างจากพื้นที่ทางการเกษตร ประมาณ 3 กิโลเมตร ส่วนใหญ่ลักษณะดินเป็นดินเหนียว ส่วนใหญ่จะใส่สารล่ายในช่วงเดือน พ.ค. – พ.ย. ส่วนล่ายนอกฤดูกาลนั้น จะเริ่มใส่สารในช่วงเดือน พ.ย. – พ.ค. มีการทำล่ายตลอดทั้งปี ซึ่งพบว่าค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรนั้น ล่ายมีค่าใช้จ่ายที่สูงประมาณ 43,000 บาท โดยเป็นค่าน้ำมันที่ใช้ในการสูบน้ำ ค่าปุ๋ย ค่ายาเคมีและค่าแรงงาน ส่วนผลผลิตที่ออกมาจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ชาวบ้านเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ทำให้พบว่ามีหนี้สิน ส่วนใหญ่นั้นกู้มาจากสหกรณ์การเกษตรดอยเต่า เพื่อนำมาเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการทำการเกษตร ในบ้านแม่บวนเหนือชาวบ้านไม่เคยย้ายที่อยู่อาศัยอยู่มามากกว่า 30 ปี ส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและการถือครองที่ดินเอกสารสิทธิ์สิทธิทำกิน (สทก.) และมีการปลูกพืชสวน ก็คือล่าย เป็นพืชเศรษฐกิจหลัก ส่วนพืชเศรษฐกิจอื่นๆที่นำเข้ามาปลูกคือ ข้าวโพด หอมแดง และพริกชี้ฟ้า ซึ่งไม่ค่อยส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านมากนัก เนื่องจากในหมู่บ้านมีพื้นที่เพาะปลูกที่มีจำนวนจำกัด สำหรับที่ดินในหมู่บ้านไม่มีกลุ่มนายทุนที่มติดัดต่อซื้อหรือใช้ประโยชน์ เพราะพื้นที่ดินในหมู่บ้านมีจำนวนจำกัด อีกทั้งในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์เพียงแค่สิทธิทำกิน ทำให้ไม่สามารถซื้อขายให้กับคนอื่นได้ แต่ก็ยังมีภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาช่วยในการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรทั้งการใช้สารเคมี เพื่อแก้ปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม จากรูปแบบการทำการเกษตรเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเกษตรเคมีนั้นพื้นที่ทางการเกษตรได้รับความเสียหายจากหนอน แมลง ตัวง ไรค่อมไม้กวาด หรือวัชพืชอื่นๆ ทำให้ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการควบคุมและกำจัดศัตรูพืช จำนวนมากเพื่อต้องการผลผลิตที่มากที่จะสามารถนำไปขายและชดใช้หนี้สินที่กู้ออกมาทำการเกษตร ทำให้ต่อมาปัญหาหลักที่พบคือ ปัญหาดินเสื่อมโทรม ดินแข็งกระด้าง ปัญหาคุณภาพของแหล่งน้ำ วิธีการแก้ปัญหา คือต้องลดการใช้สารเคมีแล้วหันมาใช้อินทรีย์วัตถุเป็นหลักแทน สำหรับข้อเสนอแนะ คือภาครัฐควรมีการกำหนดนโยบายให้เจ้าหน้าที่ทางการเกษตร ส่งเสริมกรรมทางการเกษตรที่สามารถทำได้ในพื้นที่จำกัดแต่สามารถดำเนินกิจกรรมที่มีความหลากหลายและได้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น และควรมีการให้ความรู้และแนะนำให้เกษตรกรทราบถึงคุณสมบัติของทรัพยากรที่มีอยู่แล้วนำมาใช้ได้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งการศึกษาประเมินการผลิตแบบเข้มข้นของการจัดการทรัพยากรดินในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบระดับการผลิตในแต่ละพื้นที่ และหาต้นแบบในการจัดการทรัพยากรดินที่ดีเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2543). ไร่สวนผสม. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานส่งเสริมจัดการฟาร์มกองส่งเสริมธุรกิจเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ดร.ชนิ เอมพันธ์. (2531). หลักการใช้ที่ดินเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ปัญญา หิรัญรัมย์. (2539). เอกสารการสอนชุดวิชามนุษย์สัมพันธ์และจิตวิทยาที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกร. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พิชิต สุทธิปภาโส. (2555). ปะจี้วันนั้น กะมีวันนี้. กรุงเทพมหานคร: อารามเวฬุวันบรรพต.
- วิชาภรณ์ พรหมณะ. (2550). การศึกษารูปแบบและวิธีการทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร กรณีศึกษา: บ้านหนองสร้อย ตำบลมะกอก อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี. ในวิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ศักดิ์ชัย เอกอินทุมาศ และคณะ. (2557). ความยั่งยืนในการบริหารจัดการระบบที่ดินของกรมที่ดิน. อุบลราชธานี: คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สถิต วัชรกิตติ. (2521). ระบบการแบ่งแยกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการจัดการป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมเจตน์ จันทวัฒน์. (2526). การอนุรักษ์ดินและน้ำ เล่มที่ 2, หลักการอนุรักษ์ดินและน้ำ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปฐพีวิทยา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมพร สง่าวงศ์. (2552). พลวัตการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณเมืองเชียงใหม่ และการคาดการณ์ความเป็นเมืองในอนาคตด้วย SLEUTH Model. เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานัฐ ตันโช. (2550). เกษตรธรรมชาติประยุกต์. เชียงใหม่: คณะผลิตกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- อุดมพงษ์ ดวงประยงค์. (2557). การใช้ที่ดินทางการเกษตร. เรียกใช้เมื่อ 27 ธันวาคม 2561 จาก <http://www.agriinfo.doae.go.th/year60/general/land/land60.pdf>